परिच्छेद : १

टोल विकास संस्था गठन र कार्यविधि

१. **टोल विकास संस्था**

शहरी समाज परिचालन प्रक्रियामार्फत टोलको संस्थागत, सामाजिक तथा आर्थिक विकास साथै सुशासन कायम गर्ने नगरपालिकामा निश्चित भौगोलिक क्षेत्रभित्र रहेका घरधुरी सदस्य रहने गरी एक घर एक सदस्यको आधारमा सबै घरधुरीलाई आबद्ध गराई सबै घरको प्रतिनिधित्व हुने गरी स्थानीय स्तरमा वडा समितिको मातहत तथा सहयोगीको रूपमा रहने गरी गठन गरिने बहुउद्देश्यीय संस्थालाई टोल विकास संस्था भनिन्छ ।

२. **उद्देश्य**

टोल स्तरमा घरधुरीलाई संगठित गरी टोल विकास संस्थाको गठन गर्नुका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

(क) टोलबासी जनताहरूलाई संगठित गरी तिनीहरूमा सामुहिक भावमा जागृत गराउन,

(ख) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरू बीच समझदारी, समन्वय र मेलमिलाप कायम गराउन,

(ग) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरू बीच धनी, गरीब र उच, निचको भावना हटाई सामाजिक समानता र समता कायम गराउन,

(घ) सामुहिक कार्यहरू टोल विकास योजनाको रूपमा टोल विकास संस्थाका बैठकबाट सर्वसम्मत निर्णय प्रक्रियाबाट गर्ने पद्धतिको विकास गराउन,

(ङ) निर्णय प्रक्रियामा सबैलाई समान अवसर र अधिकार प्रदान गर्न एवम् पारदर्शिता ल्याई सुशासनलाई बढावा दिन,

(च) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूको हितका लागि संगठन, बचत र सीप विकास साथै संस्थाका सदस्यहरूमा उदमशीलताको विकास गराई टोल स्तरमा उद्यमको सिर्जना, विकास र प्रबर्द्धन गरी गरिबी न्यूनीकरणम सहयोग पुऱ्याउन,

(छ) स्थानीय निकाय, नगरपालिका साझेदारी विकास कोष, अन्य संघसंस्था वा वित्ती संस्थाहरूसँग टोल विकास संस्थाको सदस्यहरूको हितका लागि गरिने कार्यहरूमा पहुँच बढाई सम्बन्धित संस्था/निकायसँग सम्बन्ध स्थापना गर्न,

(ज) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूमध्ये महिला, दलित, आदिवासी जनजाति तथा सुकुम्बासीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नुका साथै गरिबी न्यूनीकरणमा प्राथमिकताका साथ कार्यक्रमहरू संचालन गर्न,

(झ) मानिसमा अन्तर्निहित क्षमता प्रस्फुटित गर्ने अवसर प्रदान गर्न,

(ञ) सम्बन्धित नगरपालिका/गाउँ विकास समितिअन्तर्गत विकास कार्यमा सहयोग गर्ने सबै संस्थाहरूको एक मात्र प्रवेशद्वारको रूपमा टोल विकास संस्थालाई विकास गर्न,

(ट) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूलाई विकासको मूल प्रवाहमा संलग्न हुने अवसर सिर्जना गर्न,

(ठ) टोल विकास संस्थालाई वडाभन्दा तल्लो एकाइको रूपमा विकास गरी सहभागितात्मक नगरपालिका विकास योजना तर्जुमा, अनुगमन एवं मूल्याङ्कन प्रक्रियामा सहभागी गराउन,

(ड) टोल विकास संस्थाले आफ्नो सदस्यहरूको गरिबीलाई निश्चित आधारमा वर्गीकरण गरी तिनीहरूको अभिलेख तयार गर्न र

(ढ) टाल विकास संस्थाको दीर्घकालीन विकासको अवधारणा तथा दृष्टिकोण तयार गर्न ।

३. गठन र विधान

(क) नगरपालिका क्षेत्र तथा ग्रामीण बजार केन्द्रहरूको निश्चित भौगोलिक क्षेत्रभित्रका टोल तहमा रहेका घरपरिवारका सदस्यहरूबाट टोल विकास संस्थाको गठन गरिनेछ ।

(ख) टोल विकास संस्था गठन गर्दा सकेसम्म टोलका सम्पूर्ण घरधुरीलाई समेट्नुपर्दछ । यदि सो सम्भव नभए कम्तीमा ८० प्रतिशत घरधुरी सहभागी गराई टोल विकास संस्था गठन गरिनेछ । दलित, आदिवासी जनजाति, सुकुम्बासी तथा महिला जस्ता ओझेलमा परेका वर्गको हकमा ९० प्रतिशतभन्दा कम घरधुरी समूहमा आबद्ध हुन चाहेमा पनि संस्था गठन गर्न सकिनेछ । टोल विकास संस्थामा सहभागी भउका सदस्यहरूमध्ये कम्तमि ५० प्रतिशत महिला आबद्ध गराउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(ग) टोल विकास संस्थामा पुरुष वा महिला घरधुरी प्रतिनिधि सदस्य हुनेछन् । दलित, आदिबासी, जनजाति तथा महिलाको सहभागिता र नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(घ) दलित, आदिवासी जनजाति, सुकुम्बासी वर्गका महिला तथा पुरुषहरूलाई सामाजिक सशक्तीकरण प्रक्रियामा सहभागी गराउन तथा उनीहरूलाई सक्रिय पार्न आवश्यक क्षमता अभिवृद्धि र प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(ङ) टोल विकास संस्थाको व्यवस्थापन ढाँचालाई स्पष्ट पार्न विधान तयार गर्नुपर्नेछ विधान तयारीका लागि कोषले टोल विकास संस्थाको नमुना विधान (अनुसूची-१) उपलब्ध गराउने छ । टोलविकास संस्थाको धिवानमा निम्न विषयवस्तु उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।

१) टोल विकास संस्थाको पदाधिकारी अध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष छनोट, कार्यविधि, हेरफेर प्रक्रिया तथा निलम्बन र निष्कासनसम्बन्धी प्रावधान,

२) टोल विकास संस्थाको पदाधिकारीहरू अध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र सदस्यहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार,

३) सदस्यतासम्बन्धी नीति, र

४) बचत तथा ऋण परिचालन, बाहिरी निकायबाट ऋण प्राप्ति तथा ऋण लगानी लगायत सम्पूर्ण सामाजिक र आर्थिक विकास नीति ।

४. दर्ता

(क) टोल विकास संस्थाको बैठकमा सर्वसम्मत निर्णय गराई सम्बन्धित नगरपालिका/गाविस अनिवार्य दर्ता/सूचीकृत गराई नगरपालिका साझेदारी विकास कोषमा आवद्ध हुनुपर्दछ । टोल विकास संस्थालाई नगरपालिका/गाविसमा दर्ता गर्दा पेश गर्ने निवेदनको नमुना अनुसूची-२ मा उल्लेख गरिएको छ । यसरी टोल विकास संस्थाले सर्वसम्मत निर्णय गरी दर्ताका लागि निवेदन पेश गरेमा सम्बन्धित नगरपालिका/गाविसले अनुसूची-३ बमोजिमको टोल विकास संस्था दर्ता प्रमाण-पत्र प्रदान गर्नुपर्दछ ।

(ख) टोल विकास संस्थाले निश्चित गरिएका उद्देश्य विपरीत कुनै काम गरेमा दर्ता गर्ने निकाय (नगरपालिका वा गाविस) ले दर्ता खारेज गर्न सक्नेछ ।

५. टोल विकास संस्थाको काम

टोल विकास संस्थाले आफ्नो टोल क्षेत्रको समग्र विकास र सदस्यहरूको हितका लागि देहायका कार्यहरू गर्नेछ :

(क) टोल विकास संस्थाको नीति नियमअनुसार धनी, गरिब र उच, निचको भावना हटाई सबै सदस्यहरूलाई निर्णय प्रक्रिया र स्रोतमा समान अधिकार प्रदान गर्ने,

(ख) संस्थाको नियमित बैठक बसी छलफलका विषयहरूमा उपस्थित सदस्यहरूको सर्वसम्मत निर्णयबाट कार्य गर्ने शैली अपनाउने,

(ग) संस्थाका सदस्यहरूसँग बचत रकम संकलन गर्ने र परिचालन गर्ने,

(घ) स्थानीय निकाय, कोष र अन्य संघ/संस्थाहरूसँग सम्बन्ध स्थापित गरी विकास निर्माणको काम गर्ने,

(ङ) कोष, स्थानीय निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्था र बित्तीय संस्थाहरूबाट सामूहिक/सामाजिक जमानीमा ऋण प्राप्त गर्ने र सो ऋणको साँवा रकमसहित ब्याज, सेवा शुल्क र हर्जाना सम्झौता बमोजिम चुक्ता गर्न सजग रहने,

(च) संस्थाका सदस्यहरूलाई सामूहिक/सामाजिक जमानीमा उद्यम विकास योजनाहरू संचालन गर्न ऋण प्रदान गर्ने र उक्त अण समयमै असूल गर्न चनाखो रहने,

(छ) प्रत्येक सदस्यलाई आफ्नो टोल क्षेत्रको आर्थिक तथा सामाजिक उन्नतिमा योगदान पुऱ्याउन प्रोत्साहित गर्ने,

(ज) संस्थाका सदस्यहरूलाइर्ई ऋण प्रदान गरेबापत तोकिएको ब्याज, सेवा शुल्क र हर्जाना असूल गर्ने । टोल विकास संस्थाको बैठकको निर्णयानुसार आंशिक वा पूरै ब्याज, सेवा शुल्क र हर्जाना ऋणीले तिर्न नसक्ने स्थिति भएमा सम्बन्धित निकायमा मिन्हा वा घटी गर्न सिफारिस गरी पठाउने,

(झ) टोल विकास संस्थाको नेतृत्व महिला, दलित, आदिवासी जनजातिहरूलाई ल्याउन प्रोत्साहित वातावरणको सिर्जना गर्ने,

(ञ) बचत रकममध्येबाट केही रकमको आकस्मिक कोष खडा गरी सदस्यहरूलाई सामाजिक र भैपरी आउने कार्यका लागि ऋण दिने,

(ट) अन्य स्थानीय निकाय, संघसंस्था, कार्यमूलक संस्था, उद्यमी समूह र व्यक्तिलाई सेवा प्रदान गरेवापत सेवा शुल्क असूल गर्ने,

(ठ) स्थानीय निकाय, कोष, अन्य संघसंस्था, व्यक्तिबाट चन्दा र अनुदान प्राप्त गर्ने,

(ड) टोल विकास संस्थाको पदाधिकारी र संस्थाको कार्यमा प्रत्यक्ष सलग्न भएका सदस्यहरूलाई संस्थाको आय र विधानबमोजिम पारिश्रमिक, भत्ता र पुरस्कार दिने,

(ढ) टोल विकास संस्था संचालन र व्यवस्थापनका लागि संस्थाको नीतिअन्तर्गत रही रकम खर्च गर्ने,

(ण) संस्थाले आर्जन गरेको नाफा (ब्याज,सेवा शुल्क वापतको आय) संस्थाको बैठकको निर्णयानुसार गर्ने,

(त) संस्थाका सदस्यहरूको गरिबीलाई निश्चित आधारमा वर्गीकरण गरी सबैभन्दा विपन्न सदस्यहरूको लागि विभिन्न निकायहरूसँग समन्वय गरी विशेष प्याकेज कार्यक्रम संचालन गर्ने,

(थ) संस्थाले संचालन गरेका विभिन्न क्रियाकलापको नियमित रूपमा सहभागितात्मक अनुगमन गर्ने,

(द) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूको सामूहिक समस्या पहिचान गरी प्राथमिकताको आधारमा टोल विकास योजना तर्जुमा गर्ने,

(ध) टोल विकास संस्थाले आफ्नो प्रयासबाट सामाजिक सुधारका क्रियाकलापहरू (लैगिंक, जातीय समता, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ, साक्षरता, जनचेतना अभिबृद्धि इत्यादि) आफ्नै पहलमा संचालन गर्ने,

(न) संस्थाले आफ्नो सदस्यको आर्थिक तथा सामाजिक तथ्याङ्क अद्यावधि गर्न सूचना अभिलेख राख्ने र आफ्नो संस्थाको स्थिति त्रैमासिक रूपमा बैठकमा प्रस्तुत गरी वडा/गाविसमार्फत कोषको संचालक समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्ने,

(प) सहभागितात्मक नगरपालिका विकास योजना तर्जुमा गर्ने प्राथमिकताको आधारमा अति आवश्यक आयोजनाहरूको पहिचान गरी सहयोग गर्ने,

(फ) स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था र दातृसंस्थाको सहयोगबाट संचालित योजनाहरूको कार्यान्वयन र संचालनको अनुगमन गर्ने,

(ब) संस्थाले सदस्यको आर्थिक विकासका लागि योजना तर्जुमा गर्ने र उक्त योनजाबमोजिम नगरपालिका/गाउँ विकास समिति, जिविस, गैरसरकारी संस्था र दातृसंस्थाबाट सहयोग प्राप्त गर्ने,

(भ) समुदायको विकासका लागि सहयोग गर्ने गैरसकरारी संस्था दातृसंस्था र सरकारी निकायहरूले टोल विकास संस्थामार्फत ने विकास कार्य गर्नुपर्ने गरी संस्थालाई विकास गर्ने,

(म) टोल विकास संस्थाको आर्थिक कारोबारको हिसाब राख्ने र लेखापरीक्षण गराउने,

(य) एच.आइ.भी./एड्स जस्ता सामाजिक समस्याका बारेमा सम्पूर्ण टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूलाई जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुका साथै अन्य निकायहरूसँगको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने,

(र) वार्षिक रूपमा टोल विकास संस्थाको अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष तथा सचिवको चयन सर्वसम्मतिमा गर्ने परिपाटीको विकास गर्ने ।

६. टोल विकास संस्थाको परिपक्वताका आधारहरू

टोल विकास संस्थाहरूले निम्न कार्यहरू गरेमा परिपक्व भएको मानिनेछ ।

(क) टोल विकास संस्था सम्बन्धित नगरपालिका/गाउँ विकास समितिमा अनिवार्य रूपमा दर्ता/सूचीकृत भई कोषमा आबद्ध भएको हुनुपर्ने,

(ख) संस्थाले नियमित रूपमा आफ्नो बैठक गरेको र प्रतयेक बैठकमा कम्तीमा ८० प्रतिशत सदस्यहरूले भाग लिएको हुनुपर्ने,

(ग) टोल विकास संस्थाले आफ्नै बचतबाट ऋण प्रवाह गरी हिसाब तथा अभिलेख प्रणाली व्यवस्थित रूपमा अपनाएको हुनुपर्ने,

(घ) बैठकमा प्रस्तुत हुने प्रत्येक विषयमाथि छलफल गरी निर्णय सर्वसम्मतिबाट पारदर्शी रूपमा भएको हुनुपर्ने,

(ङ) संस्थाले आपसी सरसल्लाहबाट टोल विकास योजना तथा उद्यम विकास योजना तर्जुमा गरेको हुनुपर्ने,

(च) संस्थाका सदस्यहरू एकजुट भएर आफ्नो संस्थाको टोल विकास योजना तथा उद्यम विकास योजना कार्यान्वयन गरेको हुनुपर्ने,

(छ) संस्थाले सहभागितामा आधारित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाएको हुनुपर्ने,

(ज) टोल विकास संस्थाले सदस्यहरूको गरिबीलाई निश्चित आधारमा वर्गीकरण गरी अभिलेख राखेको हुनुपर्ने, र

(झ) टोल विकास संस्थाले आफ्नो दीर्घकालीन विकासका लागि अवधारणा एवं दृष्टिकोण निर्माण गरेको हुनुपर्ने ।

७. टोल विकास संस्थाको बैठक

(क) नगरपालिका तथा ग्रामीण बजार केन्द्र/गाउँ विकास समितिभित्र गठित टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूको हित, सहयोग एवं समन्वयका लागि बस्ने नियमित बैठकलाई टोल विकास संस्थाको बैठक भनिनेछ ।

(ख) नगरपालिका तथा ग्रामीण बजार केन्द्र/गाउँ विकास समितिभित्र स्थापना भएका प्रत्येक टोल विकास संस्थाको बैठक नियमित रूपमा बस्नेछ ।

(ग) टोल विकास संस्थाको बैठक कम्तीमा महिलाको एकपटक बस्नुपर्नेछ । बैठकमा समुदाय परिचालक/बजार केन्द्र परिचालक, नगरपालिका/गाउँ विकास समितिका प्रतिनिधिहरू, यस क्षेत्रमा कार्यरत अन्य संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई सहभागी गराउन सकिनेछ ।

(घ) सीचवले टोल विकास संस्थाको बैठकको निर्णयहरू बैठक पुस्तिकामा लेख्नेछ र उक्त निर्णयहरू कार्यान्वयन गराउने कार्य गर्नेछ ।

(ङ) टोल विकास संस्थाको बैठकले निम्नानुसारको निर्णय गरी कार्यान्वयन गर्नेछ :

१) ऋण लगानी, असूली र अन्य सेवासम्बन्धी नीति बनाउने,

२) बिभिन्न एजेन्सी बीच समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गर्ने,

३) योजना तर्जुमा (अवसरहरूको पहिचान र प्राथमिकीकरण) कार्यमा नगरपालिका/गाउँ विकास समितिसित समन्वय गर्ने,

४) टोल विकास संस्थामार्फत भएको लगानीको सदुपयोगिताबारे अनुगमन गर्ने,

५) संस्थालाई दरिलो तथा प्रभावकारी रहन तथा सदस्यहरूलाई सक्रिय राख्नका लागि सहयोग गर्ने,

६) स्थानीय विशेषज्ञहरूको परिचालनव र नियमित अनुगमन गर्ने,

७) विकास कार्यसित सम्बन्धित विभिन्न सरकारी निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्था र निजी संस्थासँग समन्वय गरी सेवा/सुविधा प्राप्त गर्ने,

(८) सीप विकासका लागि तालिमको पहिचान गरी आवश्यक समन्वय गर्ने,

(९) बजारको खोजी, कच्चापदार्थ र उत्पादित वस्तुहरूको विक्री-वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने र बजारसम्बन्धी सूचना प्रसार गर्ने, बजार विकास र व्यवस्थापन गर्ने,

१०) संस्थामार्फत् वातावरण, स्वास्थ्य र सरसफाइ कार्यमा सहयोग गर्ने,

११) अति गरिब, दलित, आदिवासी जनजाति, सुकुम्बासी, आन्तरिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरू र महिला वर्गका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गर्नमा सम्बन्धित संस्थाहरूलाई सहयोग गर्ने,

१२) टोल विकास संस्थाले कोष, स्थानीय निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्था र वित्तीय संस्थाबाट लिने ऋणका लागि सिफारिस गर्ने,

१३) कुनै ऋणीले दैवीप्रकोप, रोगव्याधि, माहामारी र यस्तै कावुबाहिरको परिस्थितिले गर्दा ऋणको साँवा रकमसमेत घाटा भई ब्याज छुटका लागि निवेदन दिएमा सोको लागि टोल विकास संस्था/कोष वा सम्बन्धित संस्थालाई सिफारिस गर्ने,

१४) नगरपालिका/गाउँ विकास समिति, कोष, गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्थालाईं विकास कार्यमा आवश्यक सूचना र अन्य सेवाहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने,

१५) टोल विकास संस्था तथा नगरपालिका/गाउँ विकास समिति, गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्था र वित्तीय संस्थाको बीच समन्वय गरी कार्य गर्ने,

१६) टोल विकास संस्थाको क्षेत्रभित्र रहेका सामाजिक कुरीति, चलन तथा क्रियाकलापको समाधान/हटाउनका लागि कार्य गर्ने, र

१७) एच.आइ.भी./एड्सलगायत सामाजिक समस्याका बारेमा चेतना अभिवृद्धिका साथै अन्य निकायहरूसँग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

(च) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूले उठाएका अवसर तथा समस्याहरूलाई टोल विकास योजनाको रूपमा छनोट तथा प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी बीउ पूँजीका लागि सिफारिस गर्ने ।

(छ) आवश्यकताअनुसार टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूलाई ऋण पूँजी लगानीका लागि कोषलाई सिफारिस गर्ने, लगानी र असूली गर्ने ।

८. संस्थाका पदाधिकारी तथा सदस्य्यहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार

(क) अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार :

टोल विकास संस्थालाई कसरी प्रभावकारी बनाउने भन्ने सम्बन्धमा संस्थाका अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नबमोजिम हुनेछ :

१) टोल विकास संस्थाको नियमित बैठक बोलाउने, बैठकका लागि मिति, समय र स्थानको निर्णय गर्ने संस्थाका सबै सदस्यको सहमति लिने ।

२) बैठकको अध्यक्षता गरी बैठक संचालन गर्ने ।

३) बैठकमा अनुशासनको पालन गर्न लगाउने र छलफलका विषयहरू टिपोट गर्ने वा गर्न लगाउने ।

४) छलफल हुँदा सबैको विचार संकलन गर्ने र सर्वसम्मत निर्णय गर्न पहल गर्ने ।

५) बैठकमा आवश्यक प्रस्तावहरू पेश गर्न लगाउने ।

६) निर्णयहरू लागू गर्ने र गर्न लगाउने ।

७) सचिव र कोषाध्यक्षलाई आवश्यकताअनुसार सहयोग पुऱ्याउने ।

८) विकासको कार्यमा सबैलाई समेटेर नेतृत्व प्रदान गर्ने ।

९) संस्थाले आर्जन/प्राप्त गरेको नगद वा जिन्सी सामानको सुरक्षाको प्रबन्ध मिलाउने ।

१०) आवश्यक कार्यमा संस्थाको प्रतिनिधित्व गर्ने वा गराउने ।

११) अन्य सहयोगी निकायहरूसँग समन्वय राख्ने, आवश्यक भएमा परिचालनको बन्दोबस्त गर्ने ।

१२) विशेष बैठकको आवश्यकता परेमा सबै सदस्यहरूको सहमतिमा बैठक बोलाउने ।

१३) विविध प्रकारका समन्वय बैठकमा भाग लिने ।

(ख) संस्थाको सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१) अध्यक्षको आदेशअनुसार बैठक बोलाउने ।

२) अध्यक्षको अनुपस्थितिमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने ।

३) एकतिहाइ सदस्यहले विशेष बैठकका लागि लिखित माग गरेमा विशेष बैठक बोलाउने ।

४) बैठक पुस्तिकामा उपपस्थिति गराउने ।

५) छलफलका प्रस्तावहरू संकलन गरी बैठकमा पेश गर्ने र बैठकको निर्णय लेखी निर्णय पढेर सुनाउने पुनः प्रत्येक सदस्यहरूलाई हस्ताक्षर गर्न लगाउने ।

६) बचत तथा ऋण लगानीको व्यवस्थापन गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।

७) संस्थाको क्रियाकलापको बारेमा सदस्यलाई जानकारी गराउने ।

८) संस्था संचालनमा र अन्य सदस्यहरूलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

(ग) संस्थाका कोषाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१) प्रत्येक बैठकमा सबै सदस्ष्यहरुबाट बचत संकलन गरी बचतको विवरण पेश गर्ने ।

२) प्रत्येक सदस्यको बचत रकम व्यक्तिगत बचत खातामा चढाउने ।

३) व्यक्तिगत बचत खाताअनुसारको रकम प्रत्येक सदस्यको पासबुकमा चढाई प्रमाणका लागि दस्तखत गर्ने ।

४) संकलित बचत रकम संस्थाको निर्णयअनुसार नजिकको बैंकको खातामा जम्मा गरी/गराई बैंकबाट प्राप्त भएको पासबुकमा उल्लेख गराउने ।

५) बैठकको निर्णयअनुसार बचतको परिचालन गरी रेकर्ड राख्ने ।

६) निर्णयअनुसार गर्नुपर्ने लगानी गरी असुली समेत गर्ने र लगानी र असूलीको रेकर्ड राख्ने ।

७) सम्पूर्ण सदस्यहरूको गत बैठकसम्बन्धी बचत रकम, बैंकमा रहेको रकमसँग भिडाउने ।

जस्तै,

कुल बचत रकम - बैंकमा रहेको रकम = लगानी/नगद मौज्दात

८) ऋण लगानीपश्चात् प्राप्त ब्याज, आम्दानी वा अन्य कार्य गर्दा प्राप्त हुने आम्दानीको वितरण गरी सबै सदस्यहरूको व्यक्तिगत खाता, पासबुक एवं बचत खातामा चढाउने ।

९) संस्थाले गरेको काम/कारोबारको लेखापरीक्षण गराउने ।

१०) बैंकमा खता संचालन गर्दा संयुक्त रूपमा खाता संचालन गर्ने ।

११) अन्य सदस्यरुसँग समन्वय राखी सहयोग लिने, दिने ।

१२) संस्थाको नगद र जिन्सी सामानको जिम्मा लिई सुरक्षा गर्ने ।

(घ) संस्थाका सदस्यहको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१) साझेदारीपत्रमा उल्लेखित सर्तअनुसार गर्नुपर्ने कामहरू गर्ने ।

२) संस्थाको हिसाब-किताब बराबर चेक गर्ने ।

३) टोल विकास संस्थाका पदाधिकारीहरूले गरेका कामको मूल्याङ्कन नियमित रूपमा गर्ने । उनीहरूको काम सन्तोषजनक नभए उनीहरूलाइ बदलेर अर्को बनाउने ।

४) आवश्यकताअनुसार संस्था संचालनका लागि नीति, नियमहरू बनाउने र सो नियमहरू पालना भए नभएको हेर्ने ।

५) आवश्यकताअनुसार अध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्षहरूलाई सघाउने ।

६) बैठकमा उपस्थित भई प्रत्येष्क छलफलमा भाग लिने ।

७) नियमित बचत बुझाउने र अरुलाई पनि बुझाउन प्रोत्साहित गर्ने ।

८) आफूले लिएको अण समयमा तिर्ने साथै अण असुली गर्न सहयोग गर्ने ।

९. **बचत**

(क) गरिबी न्यूनीकरणका लागि आर्थिक विकासका कार्य गरी आयस्तरमा बृद्धि गर्न आवश्यक छ । आयमूलक कार्य गर्न पूँजीको आवश्यकता पर्दछ र यो आवश्यकता बचतबाट मात्र सम्भव भएकोले संस्थामा बचत गर्नुपर्दछ । संस्थाको बचत रकमबाट भविष्यमा उद्यम विकास योजना संचालन गर्न र सामाजिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न सकिन्छ । संस्थामा बचत गर्ने बानीले बित्तीय पद्धतिको विकासमा समेत सघाउ पुऱ्याउँदछ ।

(ख) संस्थाको नीतिअनुसार प्रत्येक सदस्यले अनिवार्य रूपमा बचत गर्ने बानी बसाली संस्थामा तोकिएको रकम बचतको रूपमा प्रत्येक बैठकमा दाखिला गर्नुपर्दछ ।

(ग) टोल विकास संस्थामा विभिन्न स्तरका व्यक्तिहरू सदस्य हुन्छन् । बढी आय हुनेको बढी र घटी आय हुनेको घटी बचत गर्ने क्षमता हुन्छ । बचत रकम सदस्यको भावना कुन्ठित हुन सक्ने भएकोले सबै सदस्यहरूका लागि बचत रकम एउटै निर्धारण गर्नुपर्दछ । बचत गर्नुपर्ने रकम सबै सदस्यहरूको आर्थिक स्थिति र सुविधलाई ध्यानमा राखेर टोल विकास संस्थाको बैठकबाट सर्वसम्मत निर्णय हुनुपर्दछ ।

(घ) बचत रकम टोल विास संस्थामा रहने भएकोले बचत रकमको उपयोग उपर संस्थाको अधिकार रहन्छ तर आफ्नो बचतमाथि प्रत्येक सदस्यको आफ्नो अधिकार कायमै रहन्छ । कुनै पनि सदस्य कुनै कारणवश संस्थाबाट अलग हुनुपरेमा टोल विकास संस्थाको बचतसम्बन्धी विधान (अनुसूची-४) मा उल्लेख भएअनुसारको हुनेछ ।

१०. **सम्झौता**

(क) टोल विकास संस्थाले नगरपालिका साझेदारी विकास कोष, स्थानीय निकाय, गैरसरकी संस्था, दातुसंस्था वा वित्तीय संस्थासँग ऋण, अनुदान, क्षमता अभिवृद्धिलगायत अन्य सेवा सुविधा लिनको निमित्त संलग्न पक्षहरूलाई मान्य हुने सर्तहरू राखी सम्झौता गर्नुपर्दछ ।

(ख) टोल विकासि संस्थाले कोष तथा अन्य क्षेत्रबाट प्राप्त गरेको ऋण पूँजीलाई संस्थाको सदस्यहरूको मागको आधारमा ऋण लगानी गर्दा सम्बन्धित उद्यम/उद्यमी समूहहरूसँग ऋण आवेदन फारममा सम्झौता गर्नुपर्दछ ।

११. **ऋण प्राप्ति**

(क) टोल विकास संस्थाले आफ्ना सदस्यहरूद्वारा गठित उद्यमी समूहहरूलाई ऋण दिन आफ्नो बचत रकम अपर्याप्त भएमा कोष, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्था र वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिन सक्नेछ ।

(ख) ऋण दिने संस्थाले तोकेको सर्त र आधारहरू टोल विकास संस्थालाई मान्य भएमा संस्थाको बैठकबाट ऋण लिने सर्वसम्मत निर्णय गर्नुपर्दछ ।

(ग) प्रत्येक टोल विकास संस्थाले लिने ऋण रकम संस्थाको बैठकमा पेश गरी छलफल गर्नुपर्दछ र सो बैठकले कति रकम ऋण लिन सक्ने हो सो निर्णय गर्नुपर्दछ ।

(घ) ऋण प्राप्त गर्न ऋण दिनेस संस्थाले तोकेका पूर्व सर्तहरू पूरा गरी तोकेको ढाँचामा एकमुस्ट ऋण पूँजी सहयोग दरखास्तका साथ टोल विकास संस्थाको निर्णय समावेश गरी पेश गर्नुपर्दछ ।

(ङ) टोल विकास संथाको सामूहिक जमानीमा वा सामाजिक धितोको आधारमा ऋण प्राप्त गर्ने व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

(च) ऋण सम्झौता गर्न र ऋण दिने संस्थाबाट ऋण रकम बुझी लिन टोल विकास संस्थाको बैठकले पदाधिकारीलाई अख्तियारी प्रदान गर्नुपर्दछ ।

(छ) टोल विकास संस्थाका अध्यक्षले नगरपालिका साझेदारी विकास कोष र टोल विकास संस्थाको बचि एकमुस्ट ऋण लगानीको सम्झौता गरी कोषबाट टोल विकास संस्थाको बै)क खातामा ऋण लिएको रकम दाखिला गर्नुपर्दछ ।

१२. **ऋण लगानी**

(क) टोल विकास संस्थाको सदस्यहरूलाई आयमूलक उद्यम संचालनमा र सामाजिक कार्यका लागि रकमको आवश्यकता पर्दछ । सदस्यहरूले रकमको खाँचो पूरा गर्न टोल विकास संस्थासँग ऋण माग गर्न सक्दछ ।

(ख) टोल विकास संस्थाले सदस्यहरूबाट संकलनव गरेको बचत रकम र सो रकम नपुग भएका स्थानीय निकाय, कोष, गैरसरकारी संथा, बैंक वा वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिई उद्यमीहरूलाई प्राथमिकताका आधारम बैठकमा उपस्थित सदस्यहरूको सर्वसम्मत निर्णयबाट ऋण प्रदा गर्नेछ । संस्थाले कोषसँग लिएको एकमुस्टि ऋण रकम आयमूलकव कार्य र उद्यममा लगानी गर्नका लागि मात्र प्रदान गरिनेछ । ऋण निम्न प्राथमिकता क्रममा उपलब्ध गराउनुपर्दछ ।

१) दलित, आदिवासी जनजाति, सुकुम्बबासी, आन्तरिक रूपमा विस्थापित जनसंख्या तथा महिला वर्गको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउनका लागि तिनीहरूमध्ये सबैभन्दा विपन्नलाई आयमूलक कार्य र उद्यम संचालन गर्न,

२) प्रस्तावित उद्यम विकास योजनाहरूमध्ये छोटो अवधिमा सबैभन्दा बढी प्रतिफल दिने योजना संचालन गर्न,

३) अपाङ्गहरूलाई आयमलक कार्य र उद्यम संचालन गर्न,

४) आन्तरिक रूपमा विस्थापित तथा समुदायका बेरोजगारहरूलाई रोजगारको अवसर प्रदान गर्न, र

५) प्राकृतिक सम्पदा संरक्षण कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने आयमूलक कार्य संचालन गर्न ।

(ग) नगरपालिका साझेदारी विकास कोषबाट टोल विकास संस्थाले लिएको एकमुस्ट ऋण रकमबाट अधिकतम प्रति उद्यमी समूहलाई रु.१०,०००/- र आन्तरिक बचतसमेत गरी जम्मा उद्यमी समुहलाई अधिकतम रु.१५,०००/- सम्म खण लगानी गर्न सक्नेछ । टोल विकास संस्था स्वशासनको अवस्थामा पुगेपछि उपरोक्त रकममा बुद्धि गरी क्रमशः रु.१५,०००/- र रु.२५,०००- सम्म ऋण प्रदान गर्न

सक्नेछ । उद्यमी समूहलाई प्रदान गर्ने अधिकतम ऋण रकमको सीमा बढी गर्नुपरेमा टोल किवास संस्थाको बैठकले सर्वसम्मतबाट निर्णय गरी कोषमा सिफारिस गर्न सकिनेछ । तर यसरी ऋण परिचालन गर्दा अधिकतम सदस्यहरूलाई फायदा पुग्ने गरी ऋण पूँजी परिचालन गर्नुपर्नेछ ।

(घ) टोल विकास संस्थाले उद्यमी समूहहरूलाई प्रदान गर्ने ऋणको अवधि, किस्ता संख्या, किस्ता रकम र किस्ता भुक्तानी गर्ने मिति बैठकमा भएको निर्णयअनुसार हुनेछ । ऋण सामान्यतया एक वर्षभन्दा बढी अवधिका लागि दिनु हुँदैन । तर ऋण लगानी हुने व्यवसायबाट एक वर्षभित्रमा प्रतिफल प्राप्त नहुने स्थिति भएमा टोल विकास संस्थाले सर्वसम्मत निर्णय गरी १८ महिनासम्म ऋणको अवधि कायम गर्न सक्नेछ ।

(ङ) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूले संस्थाबाट ऋण प्राप्त गर्नका लागि ऋण आवेदन फारम भरेर संस्थामा पेश गर्नुपर्दछ ।

(च) टोल विकास संस्थाको बैठकमा निवेदकलाई ऋण दिन उपयुक्त देखिएमा उपस्थित सदस्यहरूले सर्वसम्मत निर्णय गर्नुपर्दछ ।

(छ) औषधि उपचार र अन्य अपर्झट कार्यका लागि ऋणको आवश्यकता परी बैठक बस्ने मितिसम्म पखून नसकिने अवस्था परेमा अध्यक्षलाई वा अन्य कुनै विश्वासिलो पदाधिकारी वा सदस्यलाई टोल विकास संस्थाको बचतमध्ये एक निश्चित रकमसम्म आगामी बैठकबाट स्वीकृत गराउने गरी अधिकार प्रदान गर्न सकिनेछ ।

(ज) टोल विकास संस्थाको बैठकबाट संस्थाले ऋण स्वीकृत भएपछि ऋण लिने सदस्य र टोल विकास संस्थाबीच ऋण आवेदन फारममा सम्झौता गरीव ऋण दिइनेछ ।

१३. **ब्याज**

(क) कोषबाट लिएको एकमुस्ट ऋण टोल विकास संस्थाले आफ्नो उद्यमी सदस्यरुमा १२ प्रतिशत वार्षिक ब्याजदरमा लगानी गर्नेछ । यसरी एकमुस्ट ऋण लगानीबाट असूलउपर गरिने ब्याज मध्येबाट संस्थाले ३ (तीन) प्रतिशत रकम संस्थाको बचत एवं संचालन तथा संस्थागतव विकास कार्यमा आवश्यकताअनुसार खर्च गर्न सक्नेछ । संस्थाको बचत रकम वा स्थानीय निकाय, कोष, गैरसरकारी संस्था र बित्तीय संस्थाबाट लिएको ऋण रकम लगानी गर्दा ब्याजदरमा सकेसम्म फरक हुनुहुँदैन ।

(ख) उद्यमी सदस्यहले तोकिएको मितिमा ऋणको किस्ता चुक्ता नगरेमा किस्ता चुक्ता गर्न आएको दिनसम्मको ब्याजसमेत हिसाब गरेर जम्मा रकम ऋणीहरूबाट असूल गर्न सक्नेछ ।

(ग) संस्थाले असूल गरेको ब्याजमध्ये ऋण दिने संस्थासँग भएको सम्झौताको सर्तबमोजिम ब्याज ऋण दने संस्थालाई टोल विकास संस्थाले भुक्तानी गर्नुपर्दछ ।

(घ) टोल विकास संस्थाले लिएको एकमुस्ट ऋणमा ब्याजका लागि समयावधि गणना गर्दा अवस्थाअनुसार छट (ग्रेस) अवधि कटाई बाँकी समय ऋण प्रदान गर्ने निकायले तोक्नेछ ।

१४. **ऋण असूली तथा ऋण चुक्ता**

(क) टोल विकास संस्थबाट लिएको ऋणको साँवा रकम र ब्याज तोकिएको भाखामा ऋणीहरूले चुक्ता गर्नुपर्दछ ।

(ख) भुक्तानी कार्यक्रममा अण चुक्ता गर्ने मिति सम्भव भएसम्म टोल विकास संस्थाको बैठक बस्ने दिनमै राख्नुपर्दछ ।

(ग) ऋणी सदस्यहरूले ऋणको किस्ता चुक्ता गरेमा ऋण असुली भर्पाइ तयार गरी त्यसमा ऋणीको हस्ताक्षर गराई एक प्रति निजलाई दिनुपर्दछ ।

(घ) तोएिको भाखामा ऋण चुक्ता नगर्ने ऋणीहरूको नामावली तयार गरी बैठकमा पेश गर्नुपर्दछ । ऋण तोकिएको भाखामै असूल गर्ने गराउने परम्पराको विकास गर्नुपर्दछ । तोकिएको भाखापछि ऋण चुक्ता गरेमा चुक्ता गरेको दिनसम्मको ब्याज हिसाब गरेर लिने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

(ङ) भाखा नाघेपछि पनि ऋण चुक्ता नगरेमा उद्यमी समूहको सदस्यहरू, टोल विकास संस्था, वडा अध्यक्ष, नगरपालिका गन्यमान्य व्यक्तिहरू र गाउँ विकास समितिको अध्यक्ष र उपाध्यक्षबाट ऋण चुक्ता गर्न भनुसुन गर्न र दबाब दिन लगाई ऋण असूली गर्नुपर्दछ ।

(च) सामाजिक दबाबबाट पनि ऋण असूल गर्न नसकेको अवस्थामाव मात्र ऋणीले कोष सम्बन्धित स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था र बित्तीय संस्थालाई गरिदिएको सम्झौताको आधारमा कानुनी कारबाही गरी साँवा र ब्याजसमेत असूल गरिदिन सम्बन्धित कोष, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था र बित्तीय संस्थालाई अनुरोध गर्नुपर्दछ ।

(छ) टोल विकास संथाको अनुरोध प्राप्त भएपछि ऋण दिने सम्बन्धित कोष, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था र वित्तीय संस्थाले ऋणीहरूउपर कानुनी कारवाही गरी ऋण रकम र सोामा लाग्ने ब्याजसमेत असूल गरी टोल विकास संस्थाले अन्य ऋण असूल गर्नुपर्ने भए सोसमेत असूल गरी बाँकी रकम सम्बन्धित उद्यमी समूहलाई भुक्तानी गर्नेछ ।

(ज) कानुनी कारबाही गरेर पनि अण रकम असल हुन नसकेमा टोल विकास संस्थाका बाँकी सदस्यहरूले सामूहिक रूपमा दामासाहीको हिसाबले कोषलाई ऋण रकम भुक्तानी गर्नुपर्दछ ।

(झ) टोल विकास संस्थाले नगरपालिका साझेदारी विकास कोष, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था र वित्तीय संस्थाबाट लिएको साँवा र ब्याज सम्झौतामा तोकिएको भाखामा तोकिएको प्रक्रिया अपनाई चुक्ता गर्नुपर्दछ ।

(ञ) टोल विकास संस्थाका अध्यक्ष तथा पदाधिकारीहरूले ऋणीहरूबाट असूल भएको रकम हिनामिना गेको कारणले टोल विकास संस्थाले ऋण उपलब्ध गराएको स्थानीय निकाय, कोष, गैरसरकारी संस्था र वित्तीय संस्थालाई ऋण चुक्ता गर्न नसकेमा निजहरूलाई सामाजिक दबाब दिई ऋण चुक्ता गर्न लगाउनुपर्दछ ।

(ट) सामाजिक दबाबपछि पनि हिनामिना गरेको रकम अध्यक्ष र पदाधिकारीले चुक्ता नगरेमा अध्यष तथा पदाधिकारीले ऋण लिँदा गरिदिएको सम्झौताको आधारमा ऋण दिने सम्बन्धित निकायले निजहरूउपर कानुनी कारबारी गरी ऋण असूल गर्नुपर्दछ ।

(ठ) ऋणीहरू वा अध्यक्ष तथा पदाधिकारीहरूउपर कानुनी कारवाही गरी असूल गरेको रकम टोल विकास संस्थासँग असूल गर्नुपर्ने रकमभन्दा बढी भएमा बढी भएको रकम सम्बन्धित टोल विकास संस्थालाई फिर्ता गर्नुपर्दछ ।

१५. ऋण सम्झौता

(क) टोल विकास संस्थाले ऋण दिने स्थानीय निकाय, नागरपालिका साझेदारी विकास कोष, गैरसरकारी संथा र वित्तीय संस्थासँग ऋण लिँदा विकास संस्थाको पदाधिकारीले अण लिएको रकम उद्यम/उद्यमी समूहहरूलाई ऋण लगानी गरेकोमा ऋणीहरूले भुक्तानी कार्यक्रबमोजिम ऋण चुक्ता गरेको तर टोल

विकास संस्थाका पदाधिकारीहरूले सम्बन्धित संस्थाहरूलाई ऋण चुक्ता नगरेमा संयुक्त रूपमा त्यस्ता पदाधिकारीहरू उपर कानुनी कारवाही गरी निजहरूको घरघरानाबाट चुक्ता असूल गर्ने सर्तमा सम्झौता गर्नुपर्दछ ।

(ख) स्थानीय निकाय, कोष, गैरसरकारी संस्था र वित्तीय संस्थाबाट लिएको एकमुस्ट ऋण रकम टोल विकास संस्थाले भुक्तानी कार्यक्रमको एक प्रति ऋण लगानी गर्ने सदस्यलाई, एक प्रति ऋण दिने निकायलाई र एक प्रति टोल विकास संस्थाले राख्नुपर्दछ ।

(ग) वित्तीय संस्थासँग एकमुस्ट ऋण लिई लगानी गरेको सम्झौतामा वित्तीय संस्थाले लिने ब्याजदर र टोल विकास संस्थाले लिने थप ब्याजदर वा सेवा शुल्क प्रस्ट उल्लेख गर्नुपर्दछ ।

(घ) टोल विकास संस्थाका पदाधिकारी तथा ऋणीहरूउपर ऋण दिने निकायले कानुन कारबाही गरेर पपनि ऋण रकम असूल नभएमा टोल विकास संस्थाका सम्पूर्ण सदस्यहरूले सामूहिक रूपमा दामाासाहीको हिसाबले ऋण दिने निकायलाई ऋण चुक्ता गर्ने सर्त सम्झौतामा उल्लेख गर्नु पर्दछ ।

१६. ऋण सदुपयोगको अनुगमन

(क) टोल विकास संस्थाले सदस्यहरूलाई जुन उद्देश्यका लागि ऋण प्रदान गरेको छ सोही उद्देश्यमा लगानी गरेको हुनुपर्दछ ।

(ख) ऋण रकम तोकिएको उद्देश्यमा लगानी भएनभएको निरीक्षण र अनुगमन टोल विकास संस्थाका पदाधिकारीहरूले गर्नेछ । कोषबाट एकमुस्ट ऋण लिई लगानी गरेकोमा समुदाय परिचालक र बजार केन्द्र परिचालक तथा गाउँ-नगर साझेदारी शाखाका कर्मचारीहरूले पनि निरीक्षण र अनुगमन गर्नेछ । यस्तो अुगमन कोष संचालक समिति, नगरपालिकाका र गाविसले पनि गर्न सक्नेछ ।

१७. ब्याज छुट

(क) ऋणीले ऋण लिएपछि ऋणको उद्देश्य परिवर्तन गर्नुपर्ने भएमा त्यसको जानकारी टोल विकास संस्थालाई गराउनुपर्दछ । टोल विकास संस्थाल ऋणको उद्देश्य परिवर्तनबारे बैठकमा छलफल गरी मनासिब भएका कोष, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था र वित्तीय संस्थाबाट एकमुस्ट ऋण लिई ऋण लगानी गरेको भए सम्बन्धित ऋण दिने संस्थाको स्वीकृतिका लागि निवेदन दिनुपर्दछ । ऋण दिने संस्थाले उद्देश्य परिवर्तनका लागि स्वीकृति प्रदान गरेपछि टोल विकास संस्थाले पनि स्वीकृति प्रदान गर्नेछ । तर परिवर्तित ऋणको उद्देश्यमा लगानी गर्न सम्बन्धित संस्थाले स्वीकृति नदिएमा ऋणीले टोल विकास संस्थालाई नियमानुसार ऋण फिर्ता गर्नुपर्दछ । टोल विकास संस्थाले बचत रकमबाट ऋण दिएको भए बैठकले उद्देश्य परिवर्तन गर्न निर्णय गरेमा उद्देश्य परिवर्तन गर्न स्वीकृति प्रदान गर्नेछ ।

(ख) टोल विकास संस्थाले ब्याज छुट गर्ने निर्णय गर्नु पूर्व जुन निकायसँग संस्थाले एकमुस्ट ऋण लिएको हो सो निकायलाई छुटका लागि निवेदन दिनुपर्दछ ।

(ग) ऋण दिने सम्बन्धित कोष, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था र वित्तीय संस्थाले ब्याज छुट गरेमा टोल विकास संस्थाले सोही रकमको ब्याज ऋणीलाई छुट गर्न सकिनेछ ।

१८. आम्दानी

(क) टोल विकास संस्थाले ऋणीहरूसँग असूल गर्ने बयाजका अतिरिक्त अन्य उद्यम/उद्यमी समूहहरू, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्था, संघ, संगठनव र व्यक्तिहरूलाई सेवक प्रदान गरेबापत तिनीहरूसँग शुल्क असूल गर्ने निर्णय गर्न सक्दछ ।

(ख) टोल विकास संस्थाले विभिन्न संघ, संगठन, गैरसरकारी संस्था, दातृसंस्था, स्थानीय निकाय, नेपाल सरकार र व्यक्तिहरूबाट चन्दा र अनुदान प्राप्त गर्न सक्दछ ।

(ग) टोल विास संस्थाले बनाएको नीति-नियम पालना नगर्ने ऋणी/संथाका सदस्यहरूबाट जरिवाना असूल गर्ने व्यवस्थाअनुसार जरिबाना असूल गर्न सक्दछ ।

(घ) संस्थाको विकास निर्माणका लागि टोल विकास कोषको रूपमा टोल विकास संस्थाको आम्दानीको निश्चित प्रतिशत संस्थाको निर्णयानुसार उक्त कोषमा छुटचाउन सक्नेछ ।

(ङ) संस्थाले अन्य सोतबाट जम्मा गरेको रकम ।

१९. **खर्च**

(क) टोल विकास संस्थाले ऋण लगानी र असूली कार्यमा संलग्न भएका अध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र सदस्यहरूलाई पारिश्रमिक, भत्ता, पुरस्कार दिने निर्णय गरेबमोजिम सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई भुक्तानी गर्न सक्नेछ ।

(ख) संस्थाको विकास निर्माणका लागि टोल विकास कोषको रकम संस्थाको निर्णयानुसार खर्च गरिनेछ ।

(ग) टोल विकास संस्था संचालन, व्यवस्थापन र लेखापरीक्षणका लागि गर्नुपर्ने खर्चहरू टोल विकास संथाको बैठकले बनाएको नीति-नियमबमोजम खर्च गर्न सक्नेछ ।

२०. **नाफा**

टोल विकास संस्थाले आर्जन गरेको आम्दानीबाट खार्च कटाई बाँकी रहेको रकम संस्थाको नाफा मानिनेछ । संस्थाले गरेको नाफा संस्थाको निर्णयअनुसार संस्थामै राख्न वा सदस्यहरूमा दामासाहीले बाँडन सक्नेछ । यस्तो नाफा रकमबाट संस्थाको सर्वसमत निर्णयमा सामुदायिक कार्य गर्न पपनि सकिनेछ ।

२१. **लेखा**

(क) टोल विकास संस्थाका कोषाध्यक्षले निम्न रकमको स्पष्ट लो राख्नुपर्दछ :

१) सदस्यहरूबाट प्राप्त भएका बचत र तिनीहरूलाई फिर्ता गरेको बचत रकम,

२) टोल विकास संस्थाले स्थानीय निकाय, कोष, गैरसरकारी संस्था र वित्तीय संस्थाबाट लिएको एकमुस्ट ऋण, सदस्यहरूलाई गरिएको लगानी, ऋण दिने निकायलाई चुक्ता गरेको रकम, सदस्यहबाट असूल गरेको अण र ब्याज रकम,

३) टोल विकास संस्थाले अन्य स्रोतबाट प्राप्त गरेको आम्दानी, शुल्क, चन्दा, अनुदान, जरिवाना आदि ।

४) टोल विकास संस्थाको संचालन र व्यवस्थानमा भएको प्रशासनीक खर्चहरू,

५) ऋण लगानी र असूलीमा संलग्न भएका टोल विकास संस्थाका पदाधिकारी र सदस्यहरूलाई दिएको पारिश्रमिक, भत्ता र पुरस्कार ।

(ख) कोषाध्यक्षले राखेको आम्दानी खर्चको हिसाब सामूहिक रूपमा (सम्भव भए प्रत्येक बैठकमा) टोल विकास संस्थाको बैठकमा पेश गर्नुपर्दछ ।

२२. **लेखापरीक्षण**

कोषाध्यक्षले राखेको हिसाब किताबको लेखापरीक्षण वार्षिक रूपमा टोल विकास संस्थाले नियुक्त गरेको लेखापरीक्षकबाट गराउनुपर्नेछ । संस्थाको लेखापरीक्षण तालिमप्राप्त लेखापरीक्षकबाट गराउनुपर्नेछ । तर सोही

संस्थाको सदस्यबाट लेखापरीक्षण गराउन पाइँदैन । संस्थाले चाहेमा कानुनी अधिकारप्राप्त लेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण गराउन सक्दछ । लेखापरीक्षण प्रतिवेदन टोल विकास संस्थाका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई अनिवार्य रूपमा जानकारी गराउनुपर्दछ। आवश्यकताअनुसार कोषले पनि लेखापरीक्षण गर्न सक्नेछ।